

Valsts nodrošinātā mediju finansēšana

Pētījums Latvijas Mediju ētikas padomei
Decembris 2020

ZAB "PricewaterhouseCoopers"
Legal zvērināts advokāts
Benno Butulis

Valsts nodrošinātais mediju finansējums primāri iedalāms:

1. Finansējums sabiedriskajam medijam;
2. Valsts atbalsts privātajam medijam

Pamatā runāšu par **sabiedriskā medija finansēšanu** ar valsts līdzekļiem, tikai pieskaroties, par privāto mediju finansēšanas jautājumiem.

Valsts atbalsts privātajam medijam:

- Mediju atbalsta fonds;
- Ne tikai satura atbalsts;
- Ārvalstīs atbalsts ir ievērojamāks

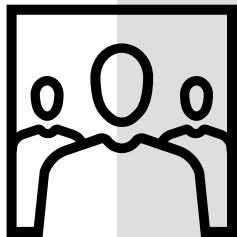

Pamatā tiek saprasts kā satura atbalsts, taču no ārvalstu prakses secināms, ka iespējams daudz plašāks skatījums un atbalsts iespējams arī kā:

- 1) nodokļu politika;**
- 2) piegādes atbalsts un**
- 3) darbības atbalsts**
- 4) citi atbalsta mehānismi**

Eiropā šie atbalsta mehānismi ļoti daudzšķautņaini, piemēram, Lietuvā, Dānijā, Francijā, Beļģijā un citās valstīs, **privāto mediju atbalsts ir ievērojamāks** nekā Latvijā. Piemēram, PVN samazināts līdz aptuveni 5%, maksimāli sasniedzot 10%. Latvijā PVN medijiem samazināts līdz 12%. Kā arī atvieglojumu attiecina uz elektronisko mediju.

Sabiedriskā medija finansēšana no valsts līdzekļiem

Sabiedriskā medija finansiālā nodrošināšana ir viens no būtiskākajiem valsts uzdevumiem. **Neatkarīgs** sabiedriskais medijs ir viens no pilāriem, uz kuriem turas **demokrātiska** sabiedrība.

*“Whoever controls the
media, controls the mind.”*

-Jim Morrison

Latvijas situācijas “ekrānšāviņš”

- Latvijā sabiedrisko mediju budžets aptuveni 28.milj, salīdzināšanai Lietuvā, piemēram, 46.milj.,
- Pamata budžetu sastāda **valsts dotācijas** un darbība **reklāmas** tirgū (diskusija par «iezīmēta finansējuma nepieciešamību»);
- 2021.gadā pilnīga **izeja no reklāmas tirgus**;
- Līdzšinējo situāciju raksturo “**cīņa**” par budžetu;
- Budžeta nepietiekamība un redzamus **praktiskus šķēršļus** mediju darbam un attīstībai

Ilggadējās diskusijās tika plānots, ka ar jauno “**Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumu**” būs risināts «budžeta neatkarības» jautājums, taču, būtiskas izmaiņas tomēr nav veiktas.

“Es domāju, ka tās ir sliktas ziņas sabiedriskajiem medijiem un līdz ar to var teikt, ka tās ir sliktas ziņas mums kā sabiedrībai.”

-Vidzemes Augstskolas Sabiedrības zinātņu fakultātes prof.,
Dr.sc.comm. **Jānis Buholcs**

“Ar esošā modeļa saglabāšanu nevar samazināt draudus sabiedrisko mediju neatkarībai”

-Rīgas Stradiņa Universitātes Komunikācijas fakultātes dekāne,
prof.Dr.sc.soc. **Anda Rožukalne**

- Līdzekļu nepietiekamība un ar to saistītās praktiskās problēmas skaidri atspoguļojas sabiedrisko mediju **darbības stratēģijās**;
- Plānošanas problēmas **praktiski** ietekmē medija brīvību un lēmumu pieņemšanu (publisko iepirkumu rīkošanas problēmas, moderna aprīkojuma iepirkšanas problēmas u.c.);

Sabiedrisko mediju finansējuma modeļu «teorija»

*“Medija nespēja sagatavot un publicēt **augstam ētikas standartam** atbilstošu saturu noved pie demokrātijas novājināšanas, kas kopsakarā ar citiem faktoriem rada draudus valsts demokrātiskai iekārtaī”.*

-Oxford University Press, 2015

*“Sabiedrisko mediju **kvalitātes** saturs ietekmē sabiedrības viedokli un tā kvalitāti.”*

-International Journal of Public Opinion Research, 2018

*“Bez **brīva un neatkarīga** medija, patiesa demokrātija ir nesasniedzama.”*

-former USA Secretary of State, Warren Christopher

Valsts prezidenta **Konstitucionālās tiesību komisijas viedoklis** par sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu tiesisko regulējumu demokrātiskas valsts iekārtā:

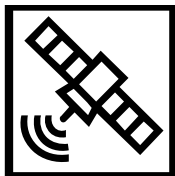
- **Eiropas Padomes** rekomendāciju nozīme preses neatkarības izpratnē Eiropā !

Eiropas Padomes Rekomendācija Nr.R(96) 10 nosaka sabiedriskā medija finansēšanas pamatprincipus:

- ✓ - Jebkurus jautājumus, kas attiecas uz medija finansēšanu, **nedrīkst** izmantot, lai izrādītu tieši vai netieši, jebkādu ietekmi uz institūcijas redakcionālo neatkarību un institucionālo autonomiju;
- ✓ - Finansēšanas apjomam un līmenim jābūt apspriestam ar nozari un tam jānodrošina pilntiesīga tā uzdevumu un misijas izpilde;
- ✓ - Finansēšanas modelim jābūt tādām, lai tas nodrošinātu medija **kontinuitāti** un atļauj tam brīvi plānot ilgtermiņa uzdevumus;
- ✓ - Ja budžets jāizdala atsevišķām mediju vienībām, tam jānosadz katras vienības vaiadzības

Starptautiski žurnālistikas kvalitātes rādītāji

World Press Freedom Index (WPFI)

- Katru gadu izvērtē 180 pasaules valstu stāvokli žurnālistikas kvalitātē (brīvība, neatkarība) un atbilstoši sarindo valstis.
- Viens no svarīgākajiem kritērijiem ir politiskā neatkarība, jo atklātāka politiskā ietekme valstī, jo zemākā vietā ierindojas valsts (piem., Ziemeļkoreja, Ķīna, Vjetnama, Irāna). Savukārt augšgalos ar lielisku neatkarību ierindojas, piem., Norvēģija, Somija, Dānija un Zviedrija.
- Latvija atrodas 22.vietā, Lietuva 28.vietā un Igaunija 14.vietā.

Bertelsmann Stiftung's International Transformational Index (BTI)

- Ik gadu “mēra” demokrātijas kvalitāti 137 pasaules valstīs visos kontinentos;
- Tiek noteikta 1) demokrātijas kvalitāte; 2) tirgus ekonomikas kvalitāti un 3) pārvaldības kvalitāti;
- Par vienu no būtiskākajiem faktoriem uzskata preses brīvību (tajā skaitā izteiksmes brīvības izpausmi).
- Kā slikts piemērs minēta Ungārija, kas, steidzamības kārtībā pieņēmusi lēmumu par varas dalīšanas principa atcelšanu un visu jautājumu nodošanu valdības varā.

EBU indkesei

- Mediju finansējums/apmierinātība ar demokrātiju;
- Mediju finansējums un iesaistīšanās politiskajos procesos;
- Mediju finansējums un korupcijas kontroles indekss,
- Finansējuma trūkums/sabiedrisko mediju kvalitāte.

Secinājums: metode ļauj novērot tikai tendences, lai gan par pašu pierādāmo jautājumu faktiski strīda nav.

Indeksu rādītāju nozīme - kopumā jāsecina, ka indeksi atspoguļo zināmas tendences valsts attīstībā, taču tāpat nespēj parādīt ekonomiski trauslās vietas valsts finansējumu piešķiršanā.

Proti, lai gan Latvija ierindojas relatīvi augtsu rādītāju vietās, tas tomēr nenozīmē, ka praktiski tai nav ievērojamas problēmas attiecībā uz norādītajiem jautājumiem.

Tomēr – mediju neatkarība = konstitucionāli aizsargāta vērtība, savukārt pietiekams un prognozējams finansējums kā priekšnoteikums neatkarībai = faktiski aksioma

Risinājumi

Pieejamie risinājumi ir ļoti dažādi - katrā valstī pieeja atšķiras!

Arī NEPLP Latvijas līmenī ir veicis dažādus pētījumus iespējamām finansēšanas variantiem.

Taču, lielākoties Eiropas valstīs, kas ierindojas neatkarīgāko un žurnālistikai labvēlīgāko valstu top augšgalā, **sabiedrības iesaiste medija finansēšanā** ir obligāta, ievērojot samērīgus izņēmumus (Vācijas konstitucionālās tiesas 2018.gada sprieduma piemērs). Tomēr iespējami arī modeļi ar citādāk «iezīmētu» finansējumu. Svarīgākais, lai prognozējamā finansējuma daļa būtu ievērojama.

pwc

*“Medija nodokļa ieviešana ir konstitucionāla un **fundamentāls demokrātijas pamats**”*

-Vācijas Konstitucionālā tiesa, 2018

*“Fiksēts finansējums, kas likumā noteikts sabiedriskajam medijam un kura izlietojumu **valdība nav tiesīga politiski pārskatīt, ir konstitucionāls un aizsargā mediju no politiska spiediena**”.*

-Lietuvas Konstitucionālā tiesa

Labā prakse

Lietuva: Kā labu piemēru (nesen noteiktā modeļa ziņā) norādam Lietuvu, kurā finansējuma līdzekļus administrē neatkarīga institūcija - Preses, Radio un TV atbalsta Fonds. Budžets Lietuvas sabiedriskajam medijam tiek aprēķināts automātiski, ņemot to kā 1,5% no ienākuma nodokļa ieņēmumiem un 1,3% no akcīzes nodokļa (līdzīgs modelis kāds Latvijā kādreiz bija un tika virzīts 2018.gadā attiecībā uz KKF). Valdība nedrīkst pārskatīt šo ienākumu sadali. 2020.gada budžets sastāda 46,3 milj.euro un 2021.gadā plānots sasniegt 53,8 milj.euro.

Vācija: Katrai mājsaimniecībai jāmaksā medija nodoklis, kas aprēķināts kā 17 eur mēnesī. Maksas biežumu var izvēlēties - reizi gadā, divreiz gadā vai reizi 3 mēnešos. Maksājumiem ir izņēmumi, piemēram, personām ar smagu invaliditāti vai kurlmēmiem cilvēkiem to nepiemēro, kā arī uz atvieglotu samaksu var pieteikties sociāli maznodrošinātas personas.

Labā prakse

Norvēģija: Kā viena no vislabvēlīgākajām žurnālistikas valstīm izmanto galvenokārt sabiedrības finansējuma iesaisti. Nodokli maksā katra persona, kas maksā ienākuma nodokli. Arī **Zviedrijā**, kas ilggadīgi ierindojas netkarīgāko žurnālistikas top augšgalā, sabiedrisko mediju galvenokārt finansē no sabiedriskā pakalpojuma nodokļa likmes, kas noteikta 1% apmērā no katras pilngadīgās personas ikgadējiem ienākumiem. Arī šajā sistēmā piemēro atvieglotu nodokļu režīmu, piemēram, ja mājsaimniecībā ir ģimene ar tikai 1 vecāku vai mājsaimniecībā ir tikai 1 pieaugušais.

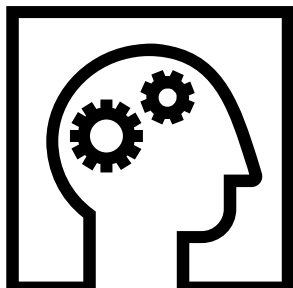
Somija: ilggadīgi atrodas žurnālistikai labvēlīgāko valstu top augšgalā un pamatā izmanto sabiedrības finansējuma modeli. Nodokļa apmērs ir 2,5% no personas ar nodokli apliekamajiem ienākumiem, bet maksimāli limitēts līdz 163 euro gadā. Nodokli maksā arī juridiskas personas. Tas nav piemērojams nepilngadīgiem un sociāli maznodrošinātām personām ar zemiem ienākumiem. Somijas likums nosaka, ka šis tarifs pārskatāms, ņemot vērā dzīvošanas izdevumu maiņu valstī un netiek ieskaitīts valsts budžetā, lai nodrošinātu tā norobežošanu.

Sēcinājums - ņemot vērā Satversmes tiesas 2020.gada 29.oktobra spriedumu Augstskolu finansēšanas lietā, mediju finansēšanas piesaiste IKP 0,17% apmērā ir diskutabls kā formāts (var saglabāt kā mērķi)!

Tomēr! Ņemot vērā Satversmes tiesas iepriekšējo judikatūru attiecībā uz mediju tiesībām, iespējams, ka tā lemtu savādāk nekā Augstskolu lietā, ja lieta būtu par mediju finansējumu! Vienlaikus, skat. arī Lietuvas konstitucionālās tiesas spriedumu

Mūsu skats

Ņemot piemēru no **veiksmīgākajām** Eiropas valstīm, secinam, ka to mediju finansēšanas sistēmas atbilst demokrātiski pareizai attieksmei pret mediju lomu, un veiksmīgi strādā arī praksē.

Pastāv iespējami dažādi kombinēti modeļi starp «iezīmēto finansējumu» «neiezīmēto finansējumu» un gala patērētāju maksājumiem (neatkarīgi no nosaukumiem).

Diskusija par juridisku nepieļaujamību ieviest «mediju nodevu» (neatkarīgi no nosaukuma) pēc būtības vairs nav relevanta. Ņemot vērā mediju lomu un neatkarības nodrošināšanas konstitucionālo raksturu.

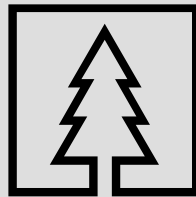
Mūsu skats

- Iesākam apsvērt idejas, kuras ieviesušas līdzīgu modeļu izveidi Latvijā, kā piemēru ņemot **Lietuvas, Somijas, Zviedrijas, Vācijas** vai **Norvēģijas** paraugs
- Sabiedrisko mediju iziešana no reklāmas tirgus šķiet piemērots brīdis, lai turpinātu diskusiju par lielāku un prognozējamu finansējumu. Ceram, ka nebūs ievērojams «tukšais laiks»!

Paldies Jums! Sirsnīgus svētkus!

pwc.com

© 2020 PwC. All rights reserved. Not for further distribution without the permission of PwC. “PwC” refers to the network of member firms of PricewaterhouseCoopers International Limited (PwCIL), or, as the context requires, individual member firms of the PwC network. Each member firm is a separate legal entity and does not act as agent of PwCIL or any other member firm. PwCIL does not provide any services to clients. PwCIL is not responsible or liable for the acts or omissions of any of its member firms nor can it control the exercise of their professional judgment or bind them in any way. No member firm is responsible or liable for the acts or omissions of any other member firm nor can it control the exercise of another member firm’s professional judgment or bind another member firm or PwCIL in any way.